

daha faziletlidir (*el-Furûk*, II, 122-131; krş. Zerkeşî, I, 294-295).

Şâtibî mendupların vâcibler için hazırlayıcı ve hatırlatıcı bir role sahip olduğuna, öte yandan münferit olarak ele alındığında mendup bir fiilin bütünü itibarıyla vâcip hükmünü alabileceğine, zira dinî sembol (şeaîrû'd-dîn) niteliğindeki mendup hükümlerin mükellef veya toplum tarafından tamamıyla terkedilmesi dinin fert ve toplum hayatındaki konumunu olumsuz etkileyeceğine dikkat çeker (*el-Muvâfaqât*, I, 132-133, 151).

Fakihler, mendup ve vâcibin “mükellefi Allah’a yaklaştırmak” şeklinde özetlenebilecek ortak bir amacı bulunmakla beraber bu iki tür fiil arasındaki kavramsal sınırların korunmasına özen gösterilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aksi halde kişilerin dinî yükümlülükleri hakkında karmaşa yaşanabilir ve bu durum toplumdaki istikrar ve güveni sarsabilir. Çünkü inanç bakımından vâciple mendubu birbirine eşit tutmanın, yani vâcip olmayan bir şeyin vâcip olduğuna inanmanın bâtıl sayıldığı konusunda âlimler arasında ittifak bulunmaktadır. Bu sebeple bir şeyin gerçek anlamda mendup olarak yerleşebilmesi için onun söz, fiil, inanç bakımından vâciple eş tutulmaması, eğer söz veya fiil bakımından vâciple aynı muameleye tâbi tutulmak istenirse herhangi bir inanç ilkesini ihlâl etmemesine dikkat edilmesi ve özellikle toplumda davranışları örnek alınan kimselerin mendup olan bedenî bir ibadeti yapmak istemeleri halinde bu ibadeti sürekli yapmamaları gerektiği ifade edilmiştir (a.g.e., III, 321-322, 332-335). Ancak Zerkeşî, bu görüşü İmam Mâlik’e ve Şâfiîler’den Ebû İshak el-Mervezî’ye nisbet ederek halkın vâcipliğine inanacağı endişesiyle mendubun terkedilemeyeceğini söyler, ayrıca bid’atçıların alâmeti haline gelen bir mendubun terkedilip edilmeyeceği konusunda ki tartışmaya yer verir (*el-Baḥrû’l-muḥîṭ*, I, 291). Diğer taraftan Şâtibî, emir ve yasaklara Allah’a yakınlaştıracı veya O’ndan uzaklaştıracı olmaları açısından bakan sûfilerin talebin gereğini yerine getirme bakımından vâciple mendup, mekruhla haram arasında pratikte bir ayırım yapmadıklarına, hatta bazılarının tasavvuf yolunda ilerleyen sâlike mendubu vâcip, mekruhu da haram olarak tanıttığına temas ettikten sonra onların bu tutumu halktan gizli tutmaları halinde yukarıda belirtilen sakıncaların söz konusu olmadığını, ancak bu noktaya gereken özenin gösterilmemesinin yanlış anlamalara ve

olumsuz yorumlara kapı araladığını ifade eder (*el-Muvâfaqât*, III, 239-240, 335).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-‘Arab, “ndb” md.; *et-Ta’rifât*, “el-Mendûb” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 274; II, 1361; Wensinck, *el-Mu’cem*, “ndb” md.; Buhârî, “İmân”, 34, “Cum’a”, 8, “Şavm”, 1, 27, “Temennî”, 9, “Talâk”, 15, 16; Müslim, “Tahâret”, 42, “İmân”, 8; Bâkullânî, *et-Taḥrîb ve’l-irşâd* (nşr. Abdülhamîd b. Ali Ebû Züneyd), Beyrut 1418/1998, II, 28, 31-38; İbn Fûrek, *Mücerredü’l-Makâlât*, s. 199; a.mlf., *el-Hudûd fi’l-uşûl* (nşr. Muhammed es-Süleymânî), Beyrut 1999, s. 136-137; Kâdî Abdülcebâr, *el-Muḥîṭ*, s. 13, 233, 240-241, 282; İbn Hazm, *el-İḥkâm* (nşr. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut 1983, I, 43; Bâcî, *İḥkâmü’l-fuṣûl fi aḥkâmü’l-uşûl* (nşr. Abdülmeccid Türkî), Beyrut 1407/1986, s. 173, 194-200; Ebû İshak eş-Şirâzî, *Şerḥu’l-Lüma’* (nşr. Ali b. Abdülazîz el-Umeyrî), Büreyde 1987, I, 288-289; İmâmü’l-Haremeyn el-Cüveynî, *et-Telḥîş* (nşr. Abdullah Cevlem en-Nibâlî – Şübbeyr Ahmed el-Ömerî), Beyrut 1417/1996, I, 162-163; a.mlf., *el-Burhân fi uşûli’l-fıkh* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Devha 1399, I, 249-250, 310; a.mlf., *el-Kâfiye fi’l-cedel* (nşr. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd), Kahire 1399/1979, s. 40-42; Şemsüleimme es-Seraḥsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebû’l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1393/1973, I, 14-17, 110, 113-116; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Bulak 1324, I, 27, 65-66, 74-76; Mâzerî, *İzâḥu’l-maḥşûl* (nşr. Amâr et-Tâlibî), Beyrut 2001, s. 220-222, 236, 240-243; Zemahşerî, *Esâsü’l-belâğa* (nşr. Abdürrahîm Mahmûd), Kahire 1372/1953, s. 451; Alâeddin es-Semerkandî, *Mizânü’l-uşûl* (nşr. M. Zeki Abdülber), Katar 1404/1984, s. 26-34; Fahrreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl*, Beyrut 1408/1988, I, 20-22; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İḥkâm fi uşûli’l-aḥkâm*, Kahire 1387/1968, I, 103-105, 113; İbnü’l-Hâcib, *el-Muḥtaşar*, Beyrut 1403/1983, I, 225; Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut, ts. (Dârü’l-ma’rife), II, 4, 122-131; III, 101; Habbâzî, *el-Muḡnî fi uşûli’l-fıkh* (nşr. M. Mazhar Bekâ), Mekke 1403/1983, s. 85-87; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu’tasım – Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, II, 548, 563-575; Sadrüşşerîa, *et-Tauḫîṭ şerḥu’l-Tenkih* (nşr. M. Adnân Derviş), Beyrut 1419/1998, II, 271-274; Şâtibî, *el-Muvâfaqât*, I, 132-133, 151-152; III, 58, 239-240, 321-329, 332-335; IV, 66-67; Zerkeşî, *el-Baḥrû’l-muḥîṭ* (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Küveyt 1413/1992, I, 284-291, 294-295; İbnü’l-Hümâm, *et-Taḥrîr* (İbn Emîru Hâc, *et-Taḥrîr ve’l-taḥbîr* içinde), Beyrut 1403/1983, II, 142-143; İbnü’n-Neccâr, *Şerḥu’l-Kevkebi’l-münîr* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî – Neziḥ Hammâd), Dimaşk 1400/1980, I, 402-413; Bihârî, *Müsellemu’-s-sübût*, Kahire 1904, I, 112; Hasan el-Attâr, *Hâşiyetü’l-Attâr ‘alâ Cem’i’l-cevâmî’*, Beyrut, ts. (Dârü’l-kütübü’l-ilmiyye), I, 126-127; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muḥtâr* (Kahire), I, 102-104, 106, 119, 123-126, 147; M. Sellâm Medkûr, *Mebâḥişü’l-ḥukm ‘inde’l-uşûliyyîn*, Kahire 1379/1959, s. 58, 63-65, 95-97; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medḥal ilâ mezhebi’l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1405/1985, s. 152-153; Refik el-Acem, *Mevsû’atü muṣtalaha-ti uşûli’l-fıkh ‘inde’l-müslimîn*, Beyrut 1998, II, 1573-1578.

FERHAT KOCA

MENDÛR

(مندور)

Muhammed Mendûr b. Abdilhamîd Mûsâ (1907-1965)

Mısırlı edebiyat eleştirmeni, gazeteci.

Mısır deltasındaki Keḫr Mendûr kasa-basında doğdu. İlk eğitimini Nakşibendî tarikatına mensup bir çiftçi olan babasından aldı. İlk öğrenimini Minyâ el-Kamh’ta, orta öğrenimini Tanta’da tamamladı. 1925’te Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne ve Tâhâ Hüseyin’in yönlendirmesiyle Edebiyat Fakültesi’nin Arap Dili ve Sosyoloji bölümlerine kaydoldu. Edebiyat hocaları Tâhâ Hüseyin ile şarkiyatçı Carlo A. Nallino ve Enno Littmann, onun edebiyat yanında özellikle Yunan ve Fransız kültürüne yönelmesinde etkili olmuştur. Mendûr 1929’da Arap edebiyatı ve 1930’da hukuk alanında lisans diploması aldı. Aynı yıl devlet bursu kazanarak Sorbonne’a girdi ve dokuz yıl Fransa’da kaldı. Burada ekonomi, hukuk, deneysel fonetik, Fransız ve Afrika edebiyatları gibi alanlarda birkaç diploma sahibi oldu. II. Dünya Savaşı öncesi Fransa’daki çalkantılı durum sebebiyle doktorasını tamamlayamadan Mısır’a döndü (1939). 1940-1941’de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde İngilizce çeviri dersleri verdi. Yunanca, Fransızca ve İngilizce’den Arapça’ya tercümeler yaptı. 1942 yılında Tâhâ Hüseyin’in rektörlüğünü yaptığı İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne hoca olarak tayin edildi ve Ahmed Emîn’in yanında hazırladığı *Teyyârâtü’n-naḳdi’l-‘Arabî fi’l-karnî-r-râbî’ el-hicrî* adlı teziyle 1943’te doktor unvanını aldı; bu çalışma *en-Naḳdû’l-menhecî ‘inde’l-‘Arab* adıyla basıldı (Kahire 1944).

Muhammed Mendûr, doktorasını vermesine rağmen üniversitede terfi ettirilmeyince 1944’te görevinden istifa ederek Vefd Partisi yanlısı *el-Mısrî* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. Ancak üç ay sonra bu görevden uzaklaştırıldı. Akşam Tiyatro Enstitüsü’nde ders vermesini yanı sıra 1945’te Vefd Partisi’nin yayım organı olan *el-Vefdü’l-Mısrî*’nin yazı işleri müdürlüğüne getirildi. Bu gazete, 1946’da komünizm suçlamasıyla kapatılınca kadar Vefd Partisi içinde ilerici hareketin merkezi haline geldi. Mendûr sosyalizm yanlısı makaleler yazması, Vefd Partisi içinde liberal ilerici kanadın liderliğini yapması, millî politikalar-

la çok yakından ilgilenmesi ve Sıdkî hü-kümetinin icraatını sert bir dille eleştir-mesi yüzünden 1945-1946 yıllarında yir-mi defa hapse girdi. Sıdkî kabinesinin düşmesinden sonra Vefd Partisi'nin yeni yayım organı olan *Şavtü'l-ümme* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü üstlenen Mendür ayrıca avukatlık yaptı. 1950'de Vefd Partisi'nden milletvekili seçildi ve çeşitli parlamento komisyonlarında gö-rev aldı. 1952 devriminin ardından bütün partiler kapatılınca *Şavtü'l-ümme* de ya-yım hayatına son verdi. Mendür, kurulu-şundan itibaren ders verdiği Akşam Ti-yatro Enstitüsü'ndeki görevine devam et-ti ve 1959'da Dramatik Edebiyat Bölü-mü'nün başkanı oldu. 1962 yılında kendi-sine edebiyat alanında devlet teşvik ödü-lü verilen Mendür 20 Mayıs 1965'te Ka-hire'de öldü.

Muhammed Mendür, Tâhâ Hüseyin ekolünün en önemli eleştirmenlerinden olmakla birlikte hocasından farklı bir yö-ne kayarak edebî eleştiriye sosyalist çev-renin sözcülerinden biri haline gelmiştir. Onun çok sayıdaki kitap ve makalesi ge-nelde edebî eleştiriye konu edinir. Men-dür romantiklerin, sembolistlerin ve sa-natî sanat için kabul edenlerin kurallarını birleştiren eklektik bir edebiyat kuramı geliştirmiştir. Edebî eleştiri konusunda ortaya attığı görüşlerinde Sainte Beuve ve Jules Lemaitre'in yanı sıra daha çok, bazı eserlerini Arapça'ya çevirdiği Gusta-ve Lanson ve Georges Duhamel'den etki-lenmiştir. Genellikle Fransız kaynakların-dan alınma olan temel görüşleri tutarlı bir edebiyat ve eleştiri anlayışı oluştura-cak şekilde kendi içinde uyumludur. Men-dür, Fransa'dan dönüşünden kısa bir sü-re sonra Ahmed Emîn tarafından yeni ku-rulmuş olan *eş-Şekâfe* dergisinde yazı-larını yayımlamaya başlamış, ardından düzenli olarak bu yazılarını sürdürmüş-tür. Bu dönemdeki eleştiri yöntemini ken-disi "metinleri yorumlamaya ve izlenim zevkine dayalı uygulamalı eleştiri" olarak tanımlar (Muhammed Mendür, s. 5). Men-dür bu temayülünde Lanson'dan etkilen-miştir. Fransa'da öğrenim gören çağdaş Mısırlı edebiyat eleştirmenlerinin hayli etkisinde kaldığı, edebî eserin değerinin çağa, çevreye ve ırka göre değişebileceğini savunan Hippolitte Taine'in edebî eleştiri yöntemini sağlıklı bulmaz (a.g.e., s. 166). Mendür, modern Arap edebiya-tında edebî eleştiriye fısıltılı şiir, şiirsel panteizm, maksatlı / hedefli edebiyat, objektif romantizm ve yönetsel eleştiri gibi kavramlarla tanıştıran kimsedir. Şi-

irde serbest nazımın hararetili savunucu-larından biri olmuş, bu alanda Akkâd ve serbest nazım karşıtlarıyla fikir çatışma-sına girmiştir. Siyasal ve sosyalist girişim-lerine rağmen hayatı boyunca ideolojik bir eleştirmen değil gerçek edebiyat eleştir-meni olarak kalmıştır.

Eserleri. Otuzun üstünde kitap ve yüz-lerce makale yazan Mendür'un basılmış eserlerinden bazıları şunlardır: *Fi'l-Mî-zânî'l-cedîd* (Kahire 1944; Kahire, ts.; 1919-1942 yılları arasında *eş-Şekâfe* ve *er-Risâle* dergilerinde yazdığı yazılardan meydana gelmiştir); *en-Nakdû'l-menhe-cî 'inde'l-'Arab* (Kahire 1944; Ortaçağ Arap edebiyatında edebî eleştiri üzerine Arapça kaleme alınan en önemli kaynaklar-dan biridir; *Fi'l-Edeb ve'n-naqd*, Kahire 1949); *ed-Dîmukrâtiyyetü's-siyâsiyye* (Kahire 1952); *Mesrahîyyâtü Şevkî* (Ka-hire 1954); *Muhâdarât 'anî'l-Mâzinî* (Ka-hire 1954); *Veliyyüddîn Yeken* (Kahire 1956); *eş-Sîrû'l-Mısrî ba'de Şevkî* (Ka-hire, ts.); *el-Edeb ve mezâhibüh* (Kahi-re 1957, 2 bs.); *Cevletün fi'l-'âlemi'l-iş-tirâkî* (Kahire 1957); *Qadâyâ cedîde fî edebine'l-hadîs* (Beyrut 1958); *Fennü's-şî'r* (Kahire, ts.); *eş-Şekâfetü ve echî-zetühâ* (Kahire 1958); *Mesrahü Tevfîk el-Hakîm* (Kahire 1961); *en-Nakd ve'n-nükkadû'l-mu'âşırûn* (Kahire 1964). Mendür'un Duhamel, Lanson, Meillet ve Flaubert gibi edip ve düşünörlere ait Fransızca'dan yaptığı çevirileri de vardır (bunlar için bk. Muhammed Berâde, s. 279-280). Muhammed Berâde'nin Men-dür hakkında yaptığı doktora çalışması (*Muhammed Mendür ve tanzîrû'n-naqdî'l-'Arabî*, 1973, Paris Üniversitesi) yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Mendür, *Fi'l-Mizânî'l-cedîd*, Ka-hire 1944, s. 5, 166; Fuâd Dewvâre, 'Aşerât üde-bâ' yetehaddeşün, Kahire 1965, s. 169-226; Henri Riyâd, *Muhammed Mendür, râ'idü'l-ede-bî'l-iştirâkî*, Beyrut 1967, tür.yer.; Yûsuf Es'ad Dâgır, *Meşâdirü'd-dirâsâtî'l-edebîyye*, Beyrut 1972, III, 1285-1289; D. Semah, *Four Egyptian Literary Critics*, Leiden 1974, s. 153-201; Mu-hammed Berâde, *Muhammed Mendür ve tan-zîrû'n-naqdî'l-'Arabî*, Beyrut 1979, tür.yer.; J. Brugmann, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 402-410; Mansour Ajami, "Mandür", *EI²* (İng.), VI, 408-409.

RAHMÎ ER

MENEMENLİZÂDE

MEHMED TÂHİR

(bk. MEHMED TÂHİR, *Menemenlizâde*).

MENFAAT

(المنفعة)

Bir aynın kullanılmasıyla meydana gelen fayda, iyi olana ulaştırılan şey, zararın karşılığı anlamında İslâm hukuk terimi.

Sözlükte "fayda" anlamındaki nef' kö-künden türeyen bir isim olan menfaat (çoğulu menâfi) "fayda, hayır, insanı iyi olana ulaştırılan şey" mânasına gelir. Kelime dinî literatürde bu sözlük anlamı dü-zeyinde maslahat ile eş anlamlı olarak yaygın bir kullanım kazandığı gibi ayrıca bir hukuk terimini de ifade etmektedir. Menfaatin Kur'an'da, hadislerde ve genel dinî literatürdeki kullanımı sözlük mânası çerçevesindedir. Kelimenin temel anlamı olan fayda, en soyut şekliyle "bir hazzın elde edilmesi veya bir zarar ve elemin uzaklaştırılması" anlamlarını içerir (Fah-reddin er-Râzî, VI, 146; İzzeddin İbn Ab-düsselâm, I, 12; M. Saîd Ramazan el-Bûtî, s. 26). Maslahatın karşılığı mefse-det, menfaatin karşılığı da mazarrat olup bu iki kelime birbirinin yerine kullanılır (bk. MEFSEDET). Bu kelimeler arasındaki an-lam düzeyinde dikkate alınabilecek tek fark, objektif ve teorik fayda ve zararları belirtme noktasında maslahat ve mef-sedetin, sübjektif ve pratik fayda ve za-rarları belirtme hususunda da menfaat ve mazarratın daha öncelikli olarak ku-lanılmasıdır. "Def-i mefse-det celb-i me-nâfi'den evlâdır" genel fıkah prensibinde (*Mecelle*, md. 30) menfaat kelimesi en genel anlamda faydayı ifade etmektedir. Bu kural klasik kaynaklarda, "Def-i mef-se-det celb-i mesâlihten evlâdır" formun-da geçerken *Mecelle*'de maslahat keli-mesinin yerine menfaat kelimesi tercih edilmiştir.

İslâm hukukunda hakların özü genel kabul gören bir teoriye göre maslahat ve menfaattir. İslâm hukukçuları, maslahat ve menfaati hukukun temeline yerleş-tirip bütün şer'î hükümlerin kulların mas-lahat ve menfaatini gerçekleştirme ama-cına yönelik olduğunu savunurlar. İslâm hukukunun özü ve gayeleri gibi tartışma konuları, menfaat kelimesinden çok artık teknik terim haline gelen maslahat kav-ramı altında ele alınan geniş bir muhteva-ya sahip olmuştur (bk. MASLAHAT). Mas-lahatın bu alanlarda kazandığı teknik anlamı ortaya koymak üzere yapılan ta-nımlarda dahi sürekli biçimde menfaat kelimesinden yararlanılmakla birlikte